

„Isten vezet, 3,5-es átlaggal” - Válaszol egy szociálpszichológus -

Makara Klára interjúja

A mai gyerekekben erősebb a vallásos hit, mint a serdülőkben vagy a felnőttekben - egyebek között ez derült ki abból a vizsgálatból, amely tavaly ősszel Csepli György, Kéri László és Stumpf István vezetésével készült a 11 és 17 év közötti korosztály politikai értékeiről, politikai viselkedéséről. Ezen belül azzal is foglalkoztak a kutatók, miben hisznek a gyerekek. A 4 ezer gyerek megkérdezésén alapuló kutatás adataiból kibontakozó képről kérdeztük Csepli Györgyöt (47 éves), az ELTE szociálpszichológiai tanszékének vezető tanárát.

HVG: - Mit mondanak a reprezentatív felmérés adatai a gyerekek vallásosságáról? A hívők vannak-e többségben, és egyáltalán, mi számukra a hívőség tartalma?

- A „vallásos vagyok a magam módján” - e sajátos, szekularizált vagy perszonalizált vallásosság a magyar gyerekeknek is sajátjuk, a felnőttekhez hasonlóan. Már 11 éves korban is 24 százalék gondolkodik így, a 12-13 éveseknél aztán 30 százalékra ugrik, a 16-17 évesek között pedig 32-33 százalékra emelkedik az ilyesfajta hitviszony aránya. Az ő esetükben a vallásosság leszakad az intézményekről, és egyfajta eszköz arra, hogy magyarázatot, megoldást keressenek emberi létük problémáira, kiszolgáltatottságára.

A létszámát tekintve második nagy csoport azt választotta magára jellemzőnek, hogy „vallásos vagyok és az egyház tanításait követem”. Az ő arányuk azonban drasztikusan csökken az életkorral: a vizsgálatban szereplő legkisebbeknél, a 10-11 éveseknél még 27 százalék, a 16-17 éveseknél már csak 8. Itt viszont már valószínűleg nem fejlődéslelektani tényezőkben keresendő a magyarázat, hanem bizonyára az új rendszer hatásáról van szó. A fiatal, még kisiskolás gyerekekre jobban hat az egyházi reneszánsz, mint a már középiskolába cseperedettekre. Az imént említett válaszoknál kisebb gyakoriságú a „hiszek Istenben, de nem vagyok vallásos” álláspont előfordulása: körülbelül 10 százalék. A „nem vagyok vallásos, engem ilyesmi nem érdekel” válasz a teljes korosztály átlagában 15 százalék. Ám a korábbi rendszerben oly divatos választ -, „nem vagyok vallásos, mert szerintem a vallásnak nincs igaza” - most már csak a gyerekek 1 százaléka adta.

HVG: - Vajon, amit ön egyházi reneszánsznak mondott, milyen úton-módon hat a

gyerekekre: az iskolán keresztül, a tévén át vagy a szülők közvetítésével?

– A mintánkban szereplő legfiatalabbak még eleve abban az életkorban vannak, amikor az alapvető vallásélmények könnyen megragadják a gyerekeket. Fogékonyak mindenfajta titokra, miszticizmusra, a transzcendens, vallásos üzenetre, s annak érzelmi hatásokkal dolgozó eszközrendszerére. De természetesen hatnak rájuk az őket körülvevő felnőttek is, akik a korábbi rutinoknak megfelelően igyekeznek a gyereket alkalmazkodóképessé tenni. A szimbolikus rendszerváltást megtapasztalva maguk is szimbólumokat váltanak. Korábban arra készítettek fel a fiatalokat, hogy „proletár internacionalisták” legyenek, most arra, hogy keresztény nemzetiek. De hangsúlyozom: a kérdéses életkorban termékeny talajra hull a keresztény tanítás, sokkal termékenyebbre, mint annak idején a hivatalos ideológia.

HVG: Keresztény tanítást említett; de hát a hívő gyerekek sem mind a hagyományos egyházakhoz kötődnek.

– A „milyen vallásban kereszteltek meg?” kérdésre adott válaszok szerint a megkérdezettek 56 százaléka katolikus, 15 százaléka református, 3 százaléka evangélikus; az izraelita arány nem érte el a statisztikailag mérhető szintet. 2 százalék sejtí, hogy valahova tartozik, de nem tudja hova, 21 százalék pedig úgy tudja, nincs bejegyezve semmilyen felekezethez. A szektásodás egy ekkora mintán nem kimutatható mértékű.

HVG: Pedig az ember azt hinné, hogy ez utóbbi épp a fiatalok körében terjed erősen. Nincs is „szektaveszély”?

– Nem szabad előítéletesen gondolkodni. A katolikus hegemonia maradványa, hogy minden szektának minősítetik, ami nem az anyaszentegyház tanításainak megfelelően tárgyalja a fel-támadást, vagy nem osztja azt a nézetet, hogy a pápa csalhatatlan. Van egy „vallásos piac”, és az ott megjelenő szükségletek egy részének kielégítésére a tradicionális nagy egyházak diszfunkcionálissá váltak; képtelenek megadni az embereknek azt a bizonyosságot, amit csak közösségekben élhetnek meg. Van tehát terük a „szektáknak”, de mondom: hatásuk fel-mérésünkben nem mutatkozott meg számszerűen értékelhetően. Ettől persze még a társadalom észreveszi őket, egyrészt mert a nagy egyházak riadót fújnak, másrészt mert az üldözés, a negatív megkülönböztetés, az izoláció hatására kialakulnak bizonyos tünetek, amelyek nemcsak vallási szektákra, de minden üldözött kisebbségre jellemzőek, s eltorzítják a tagok viselkedését.

HVG: Tavaly-tavalyelőtt divatos vitatéma volt a hittanóra helye. Mi erről a gyerekek véleménye?

– A legfiatalabbak 39 százaléka mondta, hogy jár hittanra, a következő korcsoportból 33 százalék nyilatkozott így, míg 14-15 éves kor között 9, 16-17 éves korban pedig csak 6 százalék. Megkérdeztük azt is, hogy a hittanoktatás melyik változatát helyeslik. A négy felkínált megoldás közül a liberális vezet a gyerekek válaszaiban: nagyjából a megkérdezettek 50 százaléka mondta, hogy az a jó, ha fakultatív - megmagyaráztuk a szót -, és ha nem írják be a bizonyítványba. Emellett elenyésző azok aránya, akik a többi megoldásra - azaz a kötelezővé tételre, illetve a bizonyítványba való beírásra - voksoltak. A választási lehetőségek

között a második leggyakoribb volt, hogy csak egyházi szervezésben lehessen hittant tanulni, a gyerekek körülbelül 20 százaléka vélekedett így. Az előbb említett 50 százalékkal együtt tehát 70 százalék helyesli, hogy legyen hittanoktatás, de azt nem tartják szükségesnek, hogy különösebben láthatóvá tegyék.

HVG: Talán csak nem szeretik a bizonyítványt. Önnek mi következik ebből?

– Az, hogy nem kell megijedni a vallásos reneszánsztól. Természetes, hogy minden rendszer megtagadja az elődjét. A fiú szimbolikusan megöli az apját, s most a rendszerváltás szimbolikusan eredményezi a világi, ateista intézmények legyilkolását s ezáltal a transzcendens értékek felé fordulást. Viszont azok a szélsőségek, amelyek a két világháború között vagy azt megelőzően klerikális, középkorias, nagyon elidegenített vallásos életet kondicionáltak, nincsenek jelen, és feltámadásuktól sem kell félni. Az embereknek mindig vannak egzisztenciális problémáik, amelyekre mondjuk a HVG nem tud választ adni a maga racionalizmusával.

HVG: Feltételezem, nem csak az istenhittel találkoztak a tinik hiteit vizsgálva.

– Felsoroltunk néhány dolgot, s megkérdeztük, mennyire hisznek ezekben: a földöntúli életben, a feltámadásban, ördögben, Istenben, ufóban, akaratátvitelben, lélekvándorlásban, horoszkópban, kínai tűszúrásos gyógyításban, a kommunista társadalom felépítésében, az utolsó ítéletben, vagy abban, hogy az ember sorsa előre meg van írva. A gyerekek 1-től 5-ig terjedő skálán osztályozták, miben mennyire hisznek a felsoroltak közül. Amiben erősen hisznek, azok között a felmérésünk szerint Isten vezet, 3,5-ös átlaggal. Nyomában rögtön ott az ufó meg az akupunktúrás gyógy mód. E három dolog kapott 3 feletti értéket az 5-ös skálán. Amiben a felsoroltakból nem hisznek, az az ördög és a kommunista társadalom felépítése.

HVG: Az erősen élő hitek ugyanazokban a személyekben együtt vannak meg? Vagy mások hisznek Istenben, mint akik mondjuk az ufókban?

– Van olyan típus, s ez a gyakori, amelyik szinte mindenben hisz, amiről kérdeztük — az imént említett ördög és kommunizmus kivételével —, ami hittani szempontból elég érdekes. És vannak olyanok, akiknél elkülönül egymástól az istenhít, illetve az ufó és akupunktúra. Ha a többit nézzük, a földöntúli életben való hit a legfiatalabbaknál 3,2-es átlagosztályzatot kap, majd ez csökken, de még mindig a „közepesen hitt dolgok” közé tartozik. A feltámadásban való hit 2,7 és 2,2 között változik az életkori csoportok között, az utolsó ítéletben való hit — ami pedig a katolikus vallás egyik központi eleme — 2,5 és 2,1 közötti értékeket mutat, tehát ez is csökken. A sors —ami evilági hit is lehet — nem kapott, csak közepes osztályzatot, 2,5-et. Az akaratátvitelben való hit nő az életkorral, 2,5-ről 3-ra, és végül a horoszkóp, a divatos asztrológia valamivel az átlag felett indul, a kisebbek körében 3,1-del, és lemegy 2,7-re, azaz közepesen hitt dolog.

HVG: Tudom, hogy egy tudományos kutató nem szívesen mond értékítéletet. Mégis, mit gondol: jelent-e valamiféle lelki védelmet, ha erősödik a hit a gyerekekben? Korábban sokan panaszkodtak az ifjúság érték- és talajvesztettsége miatt.

– Korábban is voltak értékek, amikben a gyerekek hittek — és a felnőttek is. Például az individualitásnak volt nagy értéke. Nem volt teljes értéklepusztulás, csak egyoldalú struktúra alakult ki a hitekben. Minden értéknek nagy presztízse volt, ami összefüggött a fogyasztói társadalommal, a jobb élet vágyával. A transzcendens értékek becsületének mostani növekedése semmiképp sem rossz. Az a baj, ha csak hit van. De a hit — ha belegondolunk, milyen törékeny az emberi élet, és mennyire abszurd — segít legyőzni azt a szakadékot, amelybe szédítő bepillantani. Saját hajunknál fogva kihúzzuk magunkat ebből a szakadékból a hit segítségével, legyen az akár az ufókba vetett hit. Azon persze lehet vitatkozni, hogy miféle hitek kívánatosak; de ezek elég ártatlan dolgok.